

FECR-İ ÂTÎ ENCÜMENİ EDEBİYATI

Aykut Kurt

Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi ile başlayan Batılılaşma hareketi *Servet-i Fünûn*'da teşekkül eden bir topluluk ile devam etmiştir. 1901 yılında bu topluluk dağılmış ama 1909'da bir başka topluluk olan Fecr-i Âtî Topluluğu ortaya çıkmıştır. Fecr-i Âtî Topluluğu hakkında verilen bilgilerin genelde diğer dönemlere oranla daha yüzeysel ve az olduğu görülür. Topluluk genelde Türk edebiyatında bir ilk olan beyannameyle anılır ve özellikle beyanname de yazarların tam olarak gerçekleştirememiş olması sebebiyle eleştiriler alır. Ayrıca Servet-i Fünûn Topluluğu'nun bir kopyası olduğu hükmüne varanlar da bulunmaktadır.

Dokuz Eylül Üniversitesinde görev yapan ve yeni Türk edebiyatı alanında profesör olan Cafer Şen'in *Fecr-i Âtî Encümeni Edebiyatı*¹, ilgili topluluk üzerine bir inceleme eseridir. Eser topluluğu bir bütün olarak ele alan ve onun ortak yanlarına eğilen ender eserlerden birisi olarak dikkatleri üzerine çeker. Cafer Şen, Fecr-i Âtî Topluluğu'nun Servet-i Fünûn Topluluğu'nun bir devamı olduğu hükmüne değinerek başladığı ön söz kısmında, araştırmacıların Fecr-i Âtî Topluluğu hakkında kesin hükümler vermeden önce, topluluğun aktif olduğu zaman aralığında üyeler tarafından üretilen eserlerin incelenip eserlerdeki "asgari müşterekler" in tespit edilmesi gerektiğini, böylece Fecr-i Âtî'nin bir okul olup olmadığı konusunda bir karar verilmesi gerektiğini belirtir. Bu yüzden her ne kadar Fecr-i Âtî üyelerinin en büyük ortaklıklarından biri olan "Sanat şahsi ve muhteremdir." anlayışı

ortaklıkları tespit etme yolunda bazı zorluklar çıkarsa da Cafer Şen eser incelemelerinde Fecr-i Âtî'nin eserlerini ayrı ayrı tahlil etmek yerine, konudaki ya da yapıdaki ortaklıkları tespit etmeyi, topluluğun getirdiği yenilikleri göstermeyi ve kendine has edebî eserler üretip üretmediğini ortaya koymayı ana amaç olarak belirler. Böylece Fecr-i Âtî'nin bir okul olup olmadığını ortaya koymak ister.

Cafer Şen'in eseri, ön sözün ardından gelen kısa bir giriş bölümüyle başlar. "Giriş" bölümünde Fecr-i Âtî Topluluğu öncesindeki Türk edebiyatı dünyasının genel durumuna ve atmosferine değinilir. Yine çok kısa olarak Batı'da hâkim olan edebî akımlar da belirtilir. İkinci Meşrutiyet'in ardından matbuat hayatındaki hareketlenmeler sırasında yayımlanan gazete ve dergiler ile belli başlı edebiyatçıların hangi oluşumlar da yer aldığından bahsedilir. Sonradan Fecr-i Âtî Topluluğu üyesi olacak kişile-

1 Cafer Şen, *Fecr-i Âtî Encümeni*, Çolpan Kitap, Ankara 2022.

rin, bunlardan hangilerinde görüldüğü konusuna da eğilerek Fecr-i Âtî üyelerinin topluluk öncesindeki durumlarını da kısmen ortaya koyar.

Eser, giriş bölümünden sonra gelen dört ana bölümle devam eder. Bunlardan ilki “Fecr-i Âtî Encümeni’nin Tarihçesi” başlığını taşır. Bölümde beş alt başlığın altında topluluğun hazırlık devresi, kuruluşu, faaliyetleri, dağılışı ve özellikleri hakkında bilgi verilir. Bu alt başlıklarda işlenen başlıca konulara değinmekte yarar vardır. Hazırlık devresinde dönemin genel durumu, topluluğun neden Servet-i Fünûn Topluluğu’ndan yıllar sonra teşekkül ettiği, topluluk edebiyatçılarının etkiledikleri isimler, üyelerin topluluk daha kurulmadan önce birbirleriyle olan etkileşimleri, gruplaşmaları ve topluluk kurulmadan önce oluşan ortak görüşleri gibi konulara değinilir. Kuruluş kısmında topluluğun ilk toplantısı ile ilk üyeleri, topluluk için yapılan bazı isim önerileri ile “Fecr-i Âtî” isminin anlamı, topluluğun manifestosu ile bu manifestoyu imzalayan kişiler, Fecr-i Âtî’nin bir topluluk olarak yayın hayatına başlama süreci ve aldığı ilk eleştiriler anlatılır. Faaliyetlerinin incelendiği kısımda topluluğun bazı kuralları, ritüelleri ve yayın organı hakkında bilgi verilir. Ayrıca topluluğa gelen eleştirilere değinilir. Bölümde Fecr-i Âtî’ye yapılan eleştirilerin azımsanmayacak bir kısmının ad hominem oluşu dikkat çeker. Servet-i Fünûn Topluluğu bünyesinden bazı edebiyatçıların Fecr-i Âtî’ye katılması ve topluluğun Servet-i Fünûn taklidi olduğu iddiası üzerine eleştiriler de görülür. Topluluğun toplumsal meselelerle tamamen alakasız bir tutumu olup olmadığı konusu da bu kısımda tartışılır ki bu konu önemlidir. İlgili dönemde Fecr-i Âtî’ye bu bağlamda gelen eleştiriler ve bazı topluluk üyelerinin fikirleri zikredilerek ortaya genel bir

görüntü konulur. Yine topluluğun beyannamesindeki önemli vaatlerden birisi olan kütüphane kurulması konusu da bu kısmın değindiği noktalardandır. Basılan ve basılması planlanmış eserler ile ilk yayımlara yapılan eleştirilere değinilir. Fecr-i Âtî’nin dağılışının anlatıldığı alt başlıkta genel olarak ayrılık süreci ve topluluğun dağılışı sebepleri üzerinde durulur. Birinci bölümün Fecr-i Âtî’nin hususiyetlerini konu edinen son alt başlığında ise topluluğun bazı özellikleri ve çok karşılaştırıldıkları Servet-i Fünûn Topluluğu aralarındaki farklardan bahsedilir.

“Nazım” başlıklı ikinci bölümde topluluğun iki edebî türde verdiği eserler farklı alt başlıklarda incelenir. Bunlardan ilki olan şiir türü kullanılan başlıca temalar ve biçimsel yenilikler bağlamında ele alınır. Fecr-i Âtî üyelerinin şiirde kullandığı başlıca temalar olarak tespit edilen “Zaman”, “Toplumsal Temalar” ve “Siyasî Temalar” üç ayrı alt başlık hâlinde incelenir. Bunlardan “Zaman” alt başlığı kendi içinde “Akşam” ve “Gece” olarak da ikiye ayrılır. Şiir konusundaki biçimsel yenilikler ise “Serbest Şiir” ve “Kafiyesiz Şiir” alt başlıkları altında ortaya konur. İkinci bölümdeki ikinci edebî tür ise mensur şiirler veya fanteziyelerdir. Öncelikle bu tür hakkında kısa bir şekilde bilgi verilir. Sonra mensur şiir veya fanteziye yazan üyelerin kullandığı temalar ele alınır. Mensur şiir kısmında alt başlık olarak belirlenen temalar “Kadın/Kadınlık”, “Ferdi Tahassürler, Gündelik Acılar”, “Toplumsal ve Siyasi Konular”, “Zaman”, “Şahsiyetler” ve “Nesneler”dir. “Nazım” başlıklı bu ikinci bölümde topluluk üyelerinin ilgili edebî türü kullanırken temaya ne şekilde yer verdiği konusu üzerinde durulur ve Fecr-i Âtî eserlerinden o türün ilgili temasına yönelik örnekler verilir. Örneklerde topluluk üyelerinin ilgili tema ekseninde hangi

imajları ne şekilde kullandığı incelenir. Yapılan kelime tercihleri ile bunların anlam bağlarına, temanın kurulan dekor ile ilişkisine ve kullanıma eşlik eden duygulara dikkat çekilir. Bu bölümde Fecr-i Âtî üyelerinin kullandığı ortak imajların da ortaya konmuş olması dikkat çekicidir. Toplumsal temalar pek kullanılmadığı için bu başlığın içeriğine çok az yer verildiğini de ayrıca belirtmek gerekir. Yine biçimsel yenilik kısmında da benzer bir yol izlenerek önce yenilikten bahsedildikten sonra Fecr-i Âtî üyelerinin bu yeniliği uyguladıkları eserlerden örnekler verilir.

Üçüncü bölümün başlığı “Nesir”dir. Bu bölümde Fecr-i Âtî’nin beş farklı türdeki eserleri incelenir. İncelenen ilk edebî tür romandır. “Roman” kısmında da şiirle aynı şekilde “tema” ve “biçimsel yenilikler” olmak üzere iki alt başlık bulunur. Tek tema aşktır. Topluluk süresinde yazılan iki tamamlanmış, iki tane de yarım kalmış olmak üzere toplam dört romanın her birinin ismindeki alt başlıkların içerisinde romanın ilgili tema bağlamında özeti verilir. Biçimsel yenilikler alt başlığı da “İç Monolog”, “Leitmotif” ve “İkinci Benlik” olmak üzere kendi içinde üç alt başlığa daha ayrılır.

“Nesir” bölümünün ikinci alt başlığında incelenen edebî tür hikâyedir. Hikâyeler kendi içinde üç alt başlıkta incelenir. Bunlar “Tema”, “Biçimsel Yenilikler” ve “Fecr-i Âtî Hikâyesinde Anlatım Teknikleri”dir. İncelenen temalar “Aşk”, “Aile Hayatı” ve “Küçük İnsan”; biçimsel yenilikler ise “Fecr-i Âtî Klasik Vaka Hikâyesinde Kurguya Ait Yenilikler”, “Durum Hikâyesi Kutbuna Yaklaşan Mensur Yazılar”, “Durum Hikâyesi Kutbuna Yaklaşan Teatral Anlatım Hikâyeleri” ve “Hikâyede Kurgu İllüzyonunun Kırılması” alt başlıkları ile eserde kendine yer bulur. Dolayısıyla biçimsel yeniliklerin daha çok durum hikâyesinin önünü açan veya başka türlerle benzeşen

üstüplarla ilgili olduğu görülür. Anlatım teknikleri ile ilgili olan üçüncü alt başlık ise kendi içinde “İç Monolog” ve “İroni” olmak üzere ikiye ayrılır.

Üçüncü bölümde incelenen üçüncü edebî tür ise tiyatrodur. Tiyatrolar sadece tema açısından incelenir. Tema konusundaki alt başlıklar “Aşk”, “Aile Hayatı” ve “Siyaset”tir. Bu kısım roman kısmındakine benzer şekilde ilerler. Romanlarda olduğu gibi her eser için birer alt başlık açılmaz ama her eser kendi kronolojisine uygun olarak ilgili tema bağlamında özetlenir.

Üçüncü bölümün dördüncü alt başlığı olan “Tenkit” kısmında topluluğun eleştiri alanındaki düşünceleri pek çok alt başlık altında ortaya konur. Bu alt başlıklarda topluluğun sanat, sanatkar, edebiyat kavramlarının üzerinde durduğu eleştiri yazılarına değinilmesine ek olarak Türk edebiyatının dönemleri, eserleri, edebiyatçıları ve genel olarak edebî türler hakkında yapılan eleştiriler de yine konulardan bazılarıdır. Doğal olarak Türk edebiyatı ağırlıklı olsa da yabancı edebiyatçıları ve onların eserleri üzerine yapılan eleştirilerden de bahsedilir. Bu bölümde Fecr-i Âtî üyelerinin birbirlerine yönelik eleştirileri olduğu ve kimi üyelerin bazı konularda tamamen zıt taraflarda yer bildikleri de görülür. Cafer Şen’in edebî türler arasında en uzun yer ayırdığı türün tenkit olması göze çarpar. Bölümün alt başlıklarının içerisinde, ilgili yazılardan yararlanarak topluluğun o konudaki genel görüşlerinin yansıtılmış olması bu tercihte etkili olmuş olabilir.

Nesir kısmında incelenen beşinci ve son tür edebiyat tarihidir. Fecr-i Âtî üyelerinin çeşitli zamanlarda yazdığı edebiyat tarihleri zikredildikten sonra sadece birisi topluluk döneminde yazılmış, diğeri ise topluluk döneminde

hazırlığına başlanmış olan toplam iki edebiyat tarihi, roman kısmındakine benzer şekilde birer alt başlık içinde incelenir. İlgili edebiyat tarihlerinin bölümleri sırayla ele alınır.

Dördüncü bölüm olan “Polemikler” kitabın son bölümüdür. Bu bölümde altı alt başlık ile *Fecr-i Âtî* üyelerinin girdiği bazı polemikler üzerinde durulur. Bunlar “Sanat ve Taklit-Fotoğraf Realizmi”, “Sanat ve Ahlak”, “Bugünküler-Dünyüküler, Eskiler-Yeniler”, “Yeni Lisan”, “Safahat” ve “*Fecr-i Âtî*’nin Nefs-i Müdafası”dır. Bu bölüm ilgili konularda topluluğun görüşlerini ve topluluğa yöneltilen eleştirileri görmek açısından önemlidir.

Eser, metin içinde yararlanılan kaynakların künyesinden oluşan bir kaynakça ile son bulur. Cafer Şen, eserin ön sözünde dönem ve topluluk ile ilgili yararlanılan eserler olsa da kaynakça kısmının fazla hacimli olmasının önüne geçmek için bunların kaynakçada gösterilmediğini belirtir.

Cafer Şen’in *Fecr-i Âtî Encümeni Edebiyatı* isimli eseri alanda az çalışılmış konusuyla öne çıkmaktadır. Literatüre bakıldığında *Fecr-i Âtî*’yi grup hâlinde ve geniş biçimde ele alan eserlerin azlığı dikkat çeker. Bu noktada yine Cafer Şen tarafından yazılmış olan *Fecr-i Âtî Edebiyatı*² ile bu yazıda incelenen

Fecr-i Âtî Encümeni Edebiyatı isimli eserin farkına da değinmek gerekmektedir. *Fecr-i Âtî Edebiyatı* çok geniş bir eser olarak dikkatleri üzerine çeker. Zira Cafer Şen’in doktora tezinden hazırladığı bu eser 1710 sayfadır. Yakın zamanda yayımlanan *Fecr-i Âtî Encümeni Edebiyatı* eserini bahsedilen bu hacimli eserin bir özeti gibi görmek yerinde olacaktır. Eserlerdeki bazı başlıkların aynı olduğu görülürken tabii ki bazı başlıkların yakın zamanda yayımlanan kitapta olmadığı ve aradaki sayfa farkının önemli bir bölümünün de ikinci ve üçüncü bölümlerin boyutundan kaynaklandığı görülür. Tabii ki *Fecr-i Âtî Edebiyatı* kapsamında bu konuda çalışan araştırmacılar için daha önemli bir kaynaktır. Bununla beraber genel okuyucu kitlesinin hatta doğrudan konuyla ilgili araştırma yapmayan herhangi bir kişinin 1710 sayfalık bir kitaba ilgi göstermesinin pek yaygın bir durum olmayacağı düşünüldüğünde *Fecr-i Âtî Encümeni Edebiyatı*’nın amacı da daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Bu özet eser konuya tüm ayrıntılarıyla bakmak yerine daha genel ve yüzeysel bakmak isteyen kişilerin de içinde bulunduğu geniş bir okuyucu kitlesini hedeflemektedir. Dolayısıyla eserin önemi az çalışılmış olan bu konuda daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap edişinden kaynaklanmaktadır.

2 Cafer Şen, *Fecr-i Âtî Edebiyatı*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.